

неврівноваженість – усі ці риси вдачі митця вимагали саме такої прискіпливої та обережної дослідницької ідентифікації майстра в суперечливо-кривавій реальності ХХ століття, яку успішно здійснив Сергій Тримбач. Цінність його вагомої праці зумовлена блискучим поєднанням легкості й літературної

вправності оповіді із фактологічним стереоскопізмом, тверезою реалістичністю та глибокою філософською перспективою зображуваних подій – тобто властивостями, притаманними й мистецтву кіно. Усе це разом породжує загальне враження з'яви живого Довженка на сторінках монографії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довженко і кіно ХХ століття: Зб. статей. – К., 2004.
2. Корогодський Р. Довженко в полоні. – К., 2000.
3. Кузякіна Н. Олександр Довженко та Лесь Курбас // Дніпро. – 1994. – № 12.
4. Прилепин З. Леонид Леонов. “Игра его была огромна”. Главы из книги // Новый мир. – 2009. – № 7-8.
5. Юнг К.Г. Проблемы души нашего времени. – М., 2006.

Ангела Матющенко

Отримано 1.12.2009 р.

м. Київ ■

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ТРИЛОГІЯ ПЕТРА БІЛОУСА

Білоус П.В. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості: Лекції / П.В. Білоус. – Житомир: Рута, 2009. – 336 с.

Методологічна криза, пов'язана з постколоніальним переосмисленням і модернізацією методів у пострадянському літературознавстві, чи не найбільш болюче позначилася на викладанні теорії літератури у вищих навчальних закладах. Партійно-класова зашореність радянських підручників демонструвала їх повну неспроможність забезпечити належний рівень викладання як базового курсу “Вступ до літературознавства”, що ґрунтується на вивченні поетики художнього твору, так і розрахованого на більш підготовлених слухачів курсу “Теорія літератури”. Перед кожним викладачем постала необхідність замислитися над наповненням своїх лекційних і семінарських занять новим, методологічно адекватним змістом. За два десятиріччя побачила світ низка книжок і підручників, котрі пропонували новий, плюралістичний і системний підхід до літературних явищ, викладали основи обійдених увагою в радянські часи наукових методів. Це підручники й посібники Клавдії Фролової, Анатолія Ткаченка, Марії Моклиці, Ігоря Качуровського,

Василя Будного та Миколи Ільницького, Олександра Галича, Віталія Назарця та Євгена Васильєва; це впорядкована Ніною Бернадською хрестоматія зі вступу до літературознавства; це видана за редакцією Марії Зубрицької “Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.”. Зарубіжний досвід викладання теоретико-літературних курсів дедалі більше наближається до українського читача, зокрема через перекладені Сергієм Яковенком із польської мови книжки “Література. Теорія. Методологія” та “Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина ХХ – початок ХХІ ст.”, що вийшли друком у видавничому домі “Києво-Могилянська академія”. У видавництві “Смолоскип” 2008 р. вийшов переклад книжки Пітера Баррі “Вступ до теорії. Літературознавство та культурологія”, виконаний Ольгою Погинайко.

Цього року в житомирському видавництві “Рута” побачила світ, як зазначено в анотації, “своєрідна трилогія з літературознавства” – лекції зі вступу до літературознавства, теорії літератури та психології літературної

творчості відомого медієвіста, доктора філологічних наук, професора Петра Васильовича Білоуса. Сумлінне ставлення до викладацької роботи, наполегливе прагнення проводити свої заняття на належному науковому та методичному рівні спонукали дослідника до створення власних навчально-теоретичних книжок, які могли б забезпечити студентам достатню кількість інформації про сучасний стан літературознавчої науки, познайомити їх у синхронному та діахронному вимірі з її провідними напрямками. 1998 р. вийшов курс лекцій для студентів-філологів “Основи літературознавства”, 2002 р. – курс лекцій “Теорія літератури” та “Словник літературознавчих термінів”. 2004 р. з’явилася друком “Психологія літературної творчості. Книга для вчителів та учнів”, 2007 р. – “Навіщо література? Статті про словесну творчість”, 2008 р. – “Теорія і практика інтерпретації літературного твору в школі. Навчальна книга для вчителів-філологів” та “Особливості викладання української літератури в університеті (Футиристичні роздуми)”. Прозора ясність стилю автора, методологічна вправність і належна наукова глибина його книжок дуже скоро зробили їх незамінними в бібліотеці житомирських студентів-філологів, молодих викладачів та вчителів. Структурна будова деяких із цих видань та окремі висвітлені в них проблеми, пропущені крізь призму сучасного бачення теоретичних проблем автором, склали гарне підґрунтя для нової книжки професора.

Свої теоретичні виклади П. Білоус, з одного боку, основує на здобутках класиків світової та української естетичної думки Арістотеля, Платона, Н. Буало, Й.В.Ф. Геґеля, М. Довгалевського, О. Потєбні, І. Франка та ін.; з другого ж – із його поля зору не випущені методологічні рушення ХХ століття – структуралізм, феноменологія, герменевтика, рецептивна естетика, деконструктивізм – та праці їх найяскравіших представників М. Бахтіна, Р. Барта, Й. Гейзінґи, Х. Ортеґи-і-Гассета, Р. Веллека, О. Воррена та ін. Тому серед традиційних розділів вступу до літературознавства знаходимо, наприклад, тему “Основи наратології”, котра розглядається з

кількох літературознавчих позицій: арістотелівської, структурно-семіотичної у версії В. Проппа, з погляду оповідного дискурсу Ж. Женетта та репродукції оповіді Р. Барта. Традиційна для теорії літератури тема змісту і форми художнього твору в рецензованій книжці суттєво доповнюється чітким розмежуванням понять “літературний текст” та “літературний твір”. Текст, на думку професора, придатний для аналізу (з погляду словесної структури та семіотики елементів), а літературний твір можна лише інтерпретувати, оскільки твір не становить закінченої структури: його тлумачення залежить від читача, який має право на суб’єктивність. “Відтак будь-який літературний твір має текстовий інваріант, але в процесі інтерпретації він множить на безліч варіантів”.

Автор не цурається дражливих і спірних питань, породжених радянською псевдонауковою міфотворчістю, котра не визнавала художній твір самобутнім і самодостатнім явищем культурного життя, зводячи його буття до певного набору утилітарних функцій. Зокрема, у розділі “Функціонування літератури” П. Білоус розвінчує “Парадокс “підручника життя””. Згідно з відомою й застарілою тезою, призначення літератури вбачається в її виховному впливі на читачів. Покликаючись на історію становлення українського письменства від давніх часів до сьогодення, професор переконує також, що література – мистецтво елітарне, а поділ художніх творів на “високі”, “благородні” і “масові” започаткований був іще в античну добу.

Викладені в книжці психологічні основи художньої творчості доповнюють наявні в українському літературознавстві та ще й досі, на жаль, досить поодинокі дослідження суто літературознавчого плану А. Макарова, Л. Левчук, В. Роменця, Є. Нахліка. Пишучи про універсальні для психології творчості питання, як-от: художній талант, біографія і творчість, творче натхнення, робота над твором, індивідуальний стиль, – автор поряд з іменами визначних світових митців та майстрів слова наводить факти з творчих біографій українських письменників І. Карпенка-Карого, Панаса Мирного, І. Франка, Лесі Українки,

В. Стефаника, О. Довженка, М. Стельмаха та ін.

Методологічна коректність книжки увиразнюється вміщеними в ній зразками інтерпретації художніх творів,

багатим ілюструванням цитатами, наявністю короткого термінологічного словника, добіркою тестових завдань для діагностування літературних здібностей.

Галина Левченко

Отримано 20.10.2009 р.

м. Київ ■

З ПОЗИЦІЙ РЕЦЕПТИВНОЇ ПОЕТИКИ

Наукові записки. Проблеми рецептивної поетики: 36. літературознавчих статей. – Вип. 84. – Серія: Філологічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – 184 с.

Збірник наукових праць “Проблеми рецептивної поетики” присвячений дослідженню творів української класичної та сучасної літератури крізь призму психології художнього сприймання й містить доповіді, виголошені аспірантами кафедри української літератури Кіровоградського педагогічного університету ім. В. Винниченка під час методологічного семінару.

Виявлення прийомів творення тексту, їх функціональної природи, моделювання процесів впливу художнього твору на читача – це основа рецептивної поетики, яка на сьогодні активно набуває обрисів методологічного напрямку.

Методи та принципи рецептивної поетики стали своєрідним “робочим інструментом” для молодих науковців, що допоміг дослідити твори П. Тичини, Л. Костенко, М. Коцюбинського, Т. Шевченка та ін. Системний підхід, використаний авторами, якнайкраще продемонстрував ефективність у вивченні поетики тексту.

Книжка відкривається статтею керівника семінару – доктора філологічних наук, професора Григорія Клочка – “Рецептивна естетика і рецептивна поетика: потреби і можливості діалогу”. Дослідник удається до обґрунтування методологічних напрямів “рецептивна естетика” й “рецептивна поетика”, виокремлює поняття, спільні для їх діалогу, акцентує на системному підході як методологічній базі рецептивної поетики. У розвідці “Поетика “Енгармо-

нийного” Павла Тичини (Аналіз із позицій психології сприймання)” цього ж автора аналізуються основні принципи поетики пейзажу, що зумовлюють *ефект оберненої воронки* як важливий критерій художності на прикладі мініатюр П. Тичини “Дош”, “Сонце”, “Туман”.

Досі актуальною в літературознавстві залишається проблема синтезу мистецтв. Синтез словесного та малярського мистецтв багато в чому визначає художній геній Т. Шевченка. Заслуговує на увагу стаття Л. Генералюк “До проблеми комплексної рецепції творчості митця-універсаліста: образ-концепт”. Дослідниця висвітлює роль співдії правопівкульного та лівопівкульного мислення для вивчення рецептивного ефекту, функціональності та візуальних репрезентацій, на прикладі шевченківських образів-концептів демонструє їх потенціал у творенні національного менталітету. М. Тарасова у статті “Картини-символи у поезіях Т. Шевченка (До питання про мистецтво живописання словом у творах поета)”, оперуючи термінами “візія” та “візуалізація”, акцентує на вивченні шевченківських поетичних картин-символів мати і дитина – “Українська мадонна”, очищувальна сила вогню, хата-пустака.

О. Дроботун у статті “Рецепція кольору в творах М. Коцюбинського (на прикладі новели “На камені)”, застосовуючи психосемантичний аналіз кольору, не лише виявляє його функціональне